

„RENDÜLETLENÜL A ROMOK KÖZÖTT”
A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE 1945 ÉS 1972 KÖZÖTT

*A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán
2016. augusztus 24–25-én rendezett
konferencia előadásai*

Szerkesztette
Karlinszky Balázs – Varga Tibor László

Veszprém, 2017

A kötet előkészítését és megjelenését támogatta

Veszprém Megyei Jogú Város

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Az összefoglalókat fordította

Kupovits Andrea

Szaszkó Elek

Borítótervezés, nyomdai előkészítés

Gáty István

A borító Végh Endre felvétele felhasználásával készült
(Müllerné Végh Beáta engedélyével.)

© A tanulmányok szerzői, 2017

© Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 2017

ISBN 978-963-12-9250-3

ISSN 0238-7190

Kiadja a Veszprémi Főegyházmegye

Felelős kiadó: Márfi Gyula

Nyomdai munkálatok: OOK-Press Nyomda, Veszprém

Megjelent 300 példányban

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ 7

Kahler Frigyes

„...ÉS A POKOL KAPUI SEM VESZNEK ERŐT RAJTA.” (MT 16,18). ÚJ SZEMPONTOK
A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG 1945–1957 KÖZÖTTI TÖRTÉNETÉHEZ 9

SZEMÉLYES TÖRTÉNETEK

Soós Viktor Attila

SZORÍTÁSOK KÖZEPETTE.

BADALIK BERTALAN A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE ÉLÉN.....17

Balogh Gábor

CIVILEK MOZGALMA? BADALIK PÜSPÖK ÉS A PAPI BÉKEMOZGALOM31

Tóth Krisztina

NAPLÓTÖREDÉKEK KLEMPA SÁNDOR KÁROLY HAGYATÉKÁBÓL..... 59

Varga Tibor László

PÉK JÁNOS SZULOKI PLÉBÁNOS MEGFÉLEMLÍTÉSEI,

BEBÖRTÖNZÉSEI (1941–1957) 79

AZ EGYHÁZKORMÁNYZAT TÖRTÉNETE

Mikó Zsuzsanna

MORAVETZ LAJOS EGYHÁZÜGYI MEGBÍZOTT MŰKÖDÉSE

VESZPRÉM MEGYÉBEN (1952–1956) 95

Karlinszky Balázs

SZEMÉLYI VÁLTOZÁSOK A VESZPRÉMI PÜSPÖKI AULÁBAN 1956–1957-BEN..... 109

Gárdonyi Máté–Horváth Gergely Krisztián

MEGTORLÁSTÓL A KOLLEKTIVIZÁLÁSIG. A KLERIKÁLIS REAKCIÓ ELLENI HARC

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1957 ÉS 1962 KÖZÖTT133

Fliegh Áron

AZ EGYHÁZI KÖZIGAZGATÁS VÁLTOZÁSAI 1945 UTÁN

A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN197

KÖZÖSSÉGI TÖRTÉNETEK

Ritter György

„ANYANYELVESEK” A BAKONYBAN.

A VESZPRÉM MEGYEI NÉMETEK „KITELEPÍTÉSE” (BELSŐ TELEPÍTÉSE).....213

Gianone András

AZ ACTIO CATHOLICA A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1945–1948-BAN..... 259

Szabó Csaba

NÉPI VALLÁSSÓSSÁG A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN

AZ ÁLLAMI EGYHÁZÜGYI HIVATAL IRATAINAK TÜKRÉBEN (1957–1960)271

Simon Anna

TEMPLOMFELÚJÍTÁSOK A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG TERÜLETÉN, 1945–1972..... 289

EGYHÁZKÖZSÉGEK TÖRTÉNETE

Horváth László

AZ AJKAI PLÉBÁNIÁK TÖRTÉNETE 1945 ÉS 1957 KÖZÖTT341

Galambos István

ADALÉKOK VÁRPALOTA EGYHÁZTÖRTÉNETÉHEZ..... 377

Nagy Szabolcs

VESZPRÉM VÁROS „SZOCIALIZÁLÁSA”, 1945–1970 395

Tóth Krisztina

NAPLÓTÖREDÉKEK KLEMPA SÁNDOR KÁROLY HAGYATÉKÁBÓL*

2011-ben, amikor a II. Vatikáni Zsinaton résztvevő magyar zsinati atyák magyarországi hagyatékának feltárására irányuló projekt keretében a Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltárban kutattam¹ a veszprémi egyházmegyében 1957-től egyházmegyei irodaigazgató, általános helynök, majd 1959-től apostoli kormányzó² Klempa Sándor Károly hagyatékában eddig ismeretlen naplórészleteket találtam. Akkor még csak az esetleges zsinatra történő utalás szemszögéből vettem szemügyre a feljegyzéseket, azonban a 2016. augusztus 24–25-én Veszprémben rendezett „*Impavide inter ruinas*”. A veszprémi egyházmegye 1945 és 1972 között konferencia lehetőséget adott tüzetesebb vizsgálatukra és bemutatásukra.³

Egyrészt képet nyerhetünk belőlük az egyházmegyében az egyházkormányzat gyakorlatáról, a helynöknek, majd apostoli kormányzónak az állami hatóságokkal és a papsággal ápolt kapcsolatáról, az általa végzett lelkipásztori munkáról, szívbetegségéről, a templomok restaurálására, kultúra felkarolására tett erőfeszítéseiről és az egyházmegye napi eseményeiről. Másrészt találunk benne olyan eseményekről is feljegyzéseket, amelyek az egyházmegyén túlívelnek. Ezek közül figyelmet érdemelnek 1959-ben a Központi Szemináriumából eltávolított veszprémi kispapok érdekében tett lépései, egyes püspökkari konferenciák tárgysorozatának leírása és helyenként ezekről vélemény formálása, valamint a békemozgalom tízéves jubileumának parlamenti megünneplésén elhangzott előadásokról alkotott rövid véleménye. A zsinattal kapcsolatban nem találtam bennük érdemi megjegyzést.

* Készült az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport keretében.

¹ A projekt keretében nem pusztán a zsinati atyák, hanem a zsinati szakértők hagyatékát is átnéztük. Alapelveinkről és az általunk végzett kutatómunkáról bővebben lásd: TÓTH, 2015a., TÓTH, 2015b. Veszprémi kutatásaim eredményeit TÓTH, 2015c. közöltem, Klempa Sándor Károly OPraem-nek a II. Vatikáni Zsinat harmadik ülészakáról tartott beszámolóját TÓTH, 2015d.-ben publikáltam.

² Bővebben: PFEIFFER, 1987. 31., PFEIFFER, 1991. 9., TAR, 1991. 17., KOVÁCS, 1991. 55., SOÓS, 2012. 169.

³ Jelen tanulmányomban a naplórészletekről egy átfogó képet szeretnék adni, a főbb témaköröket kiemelve. A feljegyzések teljes terjedelemben történő publikálására itt nem vállalkozok, mivel ehhez még nincs meg a kellő történelmi távlat; a Klempa által említett szereplők egy része ugyanis még él.

I. Műfaji és formai jellegzetességek

A Veszprémi Érseki és Főképtalan Levéltárban Klempa Sándor Károly hagyatékában a hatodik dobozban az apostoli kormányzó gépelt, 1962-es feljegyzéseinek első lapján a jobb felső sarokban a „Napló részlet 1962” feljegyzés szerepel. E lapokon napi részletességgel követhetjük végig az apostoli kormányzó és az egyházmegye életének meghatározó történéseit. Ugyanebben a dobozban azonban találunk még egy-két hasonló jellegű, 1957–1960-ból származó – néhol évszám-datálás nélküli – napi eseményeket leíró, gépelt, illetőleg kézzel írt lapot, így jelen elemzésemhez ezeket is hozzávettem.⁴ Lejegyzésük időpontja nem mindig aznap vagy közvetlenül az eseményt követő nap, azonban feltehetően nem is több egypár hétnél, esetleg egy-két hónapnál, melyre elszórt megjegyzésekből következtethetünk. Például 1959-ben, a hónap megjelölése nélkül a következőket írta: „E hó 11–13 Kaposváron tartózkodtam, hogy részt vegyek Horváth József plébános szüleinek aranylakodalmán és 40 éves sekrestyési jubileumán.”⁵ Vagy az 1959–1960-as évek fordulóján történt eseményekről készült leírásában: „December utolsó napjaiban felkerestem a váci apostoli kormányzót.”⁶ A következő oldalon: „December 31-én ha nem tévedek felkerestem Madait a hivatalában.”⁷ A négy egybetartozó lap közül az utolsó végén a január 25-ei dátumot említi, amikor tájékozódni fog a hívek véleményéről a hévízi templom tervezett építésével kapcsolatban.⁸

⁴ Az 1957–1958-as évekből egy-egy napra vonatkozó feljegyzései maradtak fenn: 1957. augusztus 29-éről és 1958. július 23-áról, valamint december 10–12-éről. Ezt követően az 1959. február 17-ei püspökkari konferenciát, majd ugyanebben az évben a nyár utáni eseményeket, valamint december utolsó napjainak, illetve 1960 első hónapjának történéseit ismertette, kiemelve egy-egy fontosabb ügyet. 1960 második felében sűrűsödnek a leírtak: július 2–5-e után szeptember 3-tól gyakoriak a bejegyzések az ősi hónapokra és decemberre vonatkozóan. 1961-ből nem maradt fenn naplótöredék, de 1962 tavaszáról ismét olvashatjuk napi eseményeket rögzítő feljegyzéseit, a március 30-tól május 27-éig terjedő időszakra vonatkozóan. A hagyatékban a naplóból csak részleteket találunk; elképzelhető, hogy Klempa Sándor Károly a köztes időszakban, illetőleg korábban és később is vezetett naplót. A már említetteken kívül 1964. június 27-én a leningrádi vallástörténeti múzeumban tett látogatásáról is készített gépelt feljegyzéseket, de itt inkább a kiállítás hosszas, három oldalas leírásáról van szó a végén rövid értékeléssel. Arról, hogy hová ment vagy mit csinált még aznap – amiről a többi feljegyzésében általában beszámol –, nem ír. Ezért vizsgálódásomat az 1957–1962-es évekre fókuszáltam.

⁵ Az 1963-as papi névtár három azonos nevű papot is említ, míg egy negyediket Horváth József Károlyként. vö. Névtár 1963. 169.

⁶ Kovács Vince 1959-től 1969-ig volt váci apostoli kormányzó.

⁷ Madai András az ÁEH Katolikus Főosztályán volt politikai munkatárs, illetve főelőadó 1958 és 1961 között. Vö. NEBa.

⁸ Először a község legfelső pontján, a harangláb mellett tervezték megépíteni – de ez túl magasan helyezkedett el, ráadásul a falun kívül – majd felvetették a zsinagóga megvételét, végül a plébánia telkén az építkezést, de ahhoz a szomszédok beleegyezése is szükséges lett volna. A feljegyzésben a „személyesen tájékozodom” tollal átjavítva múlt időre. Valamennyi fenti idézet forrása: VÉL VIII.35. 6. d.

Elképzelhető, hogy az egybetartozó számozott lapokat egy alkalommal gépelte le, de esetleg korábbi jegyzetei alapján.⁹

A feljegyzések nagyrészt írógéppel íródtak, helyenként kézirással javítva, kiegészítve, de akadnak köztük teljes egészében kézzel írt lapok is. Az egybetartozó lapokon általában oldalszám megjelölés is található. A datálásuk azonban nem mindig könnyű, mivel több lapon nincs jelezve az évszám – csak a hónap és nap –, így csupán a bennük található elszórt adatokból, ismert események, kinevezések dátumaiból következtethetünk keletkezésük időpontjára. Ilyenek például a feljegyzések a veszprémi egyházmegye Szegeden, Esztergomban és Budapesten tanuló kispapjainak 1958. decemberi meglátogatásáról. A három lapon csak a hónap és nap szerepel, az év nem, azonban már az első pár mondatból kikövetkeztethető az is. Ebben Klempa Sándor Károly a következőket írja: „December hó 10-én látogattam meg a szegedi papnövelvét. Összesen 17 veszprémi van. Az év elején elment 6 növendék. Ennek oka többek között a váratlan helycsere is volt. Legnagyobb részük Esztergomból jött és nem izlett nekik az egészen más beosztású alföldi környezet. Első évfolyamban hárman vannak. Ezek között kiválik egy, névleg Bizderi János, magas intelligenciájú fiatalember, aki először a filmrendezői főiskolát végezte el, előre kiszámított terve alapján, mivel hogy »az egyháznak ily képzésű szakemberekre is szüksége lesz.«¹⁰ Mivel Esztergomból 1958-ban helyezték át a növendékeket Szegedre¹¹ és Bizderi János ekkor lett elsőéves, a datálás már e sorokból is egyértelmű.¹² Ehhez jönnek hozzá a budapesti teológia meglátogatásakor a kispapjairól leírtak, hogy a negyed és ötödévesek nem mentek el egy gyűlésre, amely a választás jelentőségét emelte ki, azonban 16-án a szavazáson közösen részt vettek.¹³ Országgyűlési és tanácsi választások 1958. november 16-án voltak, amely alátámasztja a datálást.¹⁴

Egy esetben az is előfordul a feljegyzések között, hogy pár egybe tartozó gépelt lap első oldalára utólagosan 1961-et jegyeztek fel, míg az utolsó előtti lapon szintén kézirással, egy beszúrásban az 1960. december 14-ei dátum szerepel. Az utóbbit erősíti bennük például, hogy Grósz József kispapok érdekében tett lépéséről olvasunk december 16-án,¹⁵ illetve a tapolcai és monostorapáti kerületek együttes Tapolcán megtartott koronájára 1960. november 30-án került sor.¹⁶

⁹ Néhol a sorköz megváltozik, így az is elképzelhető, hogy a gépelés több alkalommal történt.

¹⁰ VÉL VIII.35. 6. d.

¹¹ Arra születünk... 2007. 121. Botfai Levente – akkori Veszprém egyházmegyes kispap – memoárja.

¹² Uo. 117. Bizderi János visszaemlékezése, aki leírta, hogy 1958-ban, amikor elsőéves lett, ordináriusa Szegedre küldte tanulni.

¹³ Klempa sem a gyűlés időpontját, sem a hónapot nem konkretizálta, de tekintve, hogy december 11-én látogatta meg őket, a „16-án” vélhetően az előző hónapra vonatkozott. VÉL VIII.35. 6. d.

¹⁴ Vö. *Népszava* 86. évf. 271. sz. (1958. november 16.) 1., (MTI): Ma reggel 7 órától este 8-ig tart a szavazás. Az 1949–1988-as választásokról átfogóan: FERTL, 2010.

¹⁵ Grósz József 1961. október 3-án hunyt el, így egyértelmű, hogy a datálás nem lehet 1961-es. Vö. TÖRÖK, 1992. 44.

¹⁶ VÉL I.1.44.a. 2801-74/1960. Az ugyanitt említett enyingi korona november 29-re datálása

Össességében megállapítható, hogy a naplórészletek az 1957–1962-es évekre vonatkoznak és Klempa szemszögéből mutatják be, hol napról napra követve, hol több hónap kihagyással az eseményeket.

II. A feljegyzések stílusa, elkészítésük célja

Mielőtt azonban rátérnék a naplótöredékek tartalmának részletes ismertetésére, a feljegyzések stílusát és elkészítésének feltételezett célját vizsgálom. A bejegyzések általában rövidek, de változatos szókinccsel megfogalmazottak. Az utóbbi előzménye Klempa Sándor Károly iskolázottsága, korábbi pályafutása, valamint sokrétű publicisztikai és irodalmi munkássága.¹⁷ Előfordul a mesésebb, elbeszélő, sőt, anekdotázó stílus alkalmazása is. Erre nézzünk egy példát 1959-ből, amikor Klempa Sándor Károly egy diszpozíció történetét írta le naplójában: „Vörös Gyula¹⁸ összekerült 1958 tavaszán egy társaságban egy funkcionáriussal, nevét nem tudom, aki boros hangulatában megkérdezte hová akar kerülni, ő mindent el tud intézni a Czárnál.¹⁹ Az illető vonatodott helyet mondani, végül unszolások után azt mondotta, minden esetre Kaposvárott vagy a közelben volna a legjobb szerep. »Öregem, elintézem.« Juniában mondja nekem Czár, hogy Vörös Gyula plébánost Kaposvárra akarja tenni káplánnak. Én vonatodtam, de ő erősködött. Néhány hét múlva amikor Vörös már Kaposvárott volt, találkozott az illetővel, az pedig felkiáltott: Bocsáss meg, egészen elkevertem a dolgot, nem káplánnak akartalak hanem plébánosnak. Tévedés az egész vonalon! Vörös persze mint káplán is jól érzi magát, mert fegyelmezett ember.”²⁰

Néhol a megfogalmazás homályos utalásokat tartalmaz, amelyeket a téma és a benne szereplő személyek ismeretében lehet vagy lehetne csak helyén értelmezni. Ilyen például Csontos Gyula a palotagondnok és főszámvevő, valamint Langmár Lipót helynök közötti ellentét, akik unokatestvérek voltak.²¹ Vagy például amikor 1960 szeptemberében Klempa Pesten Kossa István közlekedési-

viszont vélhetően téves, a jegyzőkönyv szerint november 24-én volt. VÉL I.1.44.a. 2801-50/1960. Előfordulhat, hogy az 1961-es dátum csak a szöveg legépelésének időpontjára vonatkozik.

¹⁷ Bővebben lásd UZSOKI, 1991., TÓTH, 2015c. 394–396. Gyakran jelentek meg úti-beszámolóí, irodalmat, kultúrát népszerűsítő cikkei a helyi sajtó hasábjain. Vö. VÉL VIII.35. 4. d.

¹⁸ Vörös Gyula (1913–2001) 1948-tól 1958-ig volt somogyfajszai plébános. Névtár 1975. 399.

¹⁹ Czár Lajos 1961. november 1-jétől 1963. szeptember 30-ig volt a Somogy Megyei Tanács Végrehajtó Bizottság egyháziügyi főelőadója. SOÓS, 2014. 235. és 320., NEBB. A megyei megbízottak elnevezésének változásairól a korszakban lásd LUKÁCS, 2013. 166.

²⁰ Ezt követően Vörös 1960-tól zamárdi plébános lett. Vö. Névtár 1975. 399. (az 1963-as Névtárban plébános helyettesként szerepel: Névtár 1963. 81.)

²¹ Csontos Gyula (1919–1991) 1953–1961-ig volt főszámvevő. PFEIFFER, 1987. 353., Névtár 1992. 226. Klempa az 1960. december 8-ai bejegyzésben írta, hogy nagy az ellenszenv a rokonok között. VÉL VIII.35. 6. d. Prazsák Mihály egyháziügyi főelőadó Langmár Lipót jellemzésében utalt a köztük levő ellentétre, amelyről úgy vélte, tisztán politikai. MNL VeML XXIII.25. IV/3. 1961. augusztus 23-án kelt, a Belügyminisztériumba küldött levele.

és postaügyi minisztertől két nem nevesített kisember ügyében kért kegyet.²² E gesztus háttérében többek között az állhatott, hogy Kossa egyike volt tanítványaainak a keszthelyi premontrei gimnáziumban, így bátran mert hozzá fordulni.²³

Ezen túlmenően több helyen egyfajta kritikai hangnem is kitetszik belőle, különösen az állami hatóságok helytelenített intézkedéseivel, hozzáállásával kapcsolatban. Erre most csak egy-két példát említek. Például 1962-es tavaszi bérmakörútja során, április 29-én észrevételezte, hogy a kapossszerdahelyi lelkész, Szabó Sándor²⁴ „a templomatyánál lakik egy kis kuckóban. Nagyszerű a templom és nyomortanya a lakás. Ideje volna oda egy kis lakot építeni. Érdekes, mindenütt sürgetik a korszerű lakások építését, nálunk nem lehet, maradjon a régi. Maradjunk konzervatívék [sic!], süllyedjen az életszínvonal és ne éljünk a szabadsággal. Ez az érzés fog el, ha egy ilyen helyre érkezem és úgy látom, ezt a lakosság is érzi és ezért támogatja szeretetének minden porcikájával.”²⁵ Vagy: ugyanebben az évben, májusban többször ír róla, hogy Deli Béla sármelléki plébánost át akarják helyeztetni, de az okát nem szabad tudnia.²⁶ 1962. május 18-án a következőket írja: „Nem furcsa? No kezdek apatikus lenni, kezdem magamban boncolni a szociális igazságosság végrehajtását országunkban milyen mértékben befolyásolják egyéni érdekek is.”²⁷ Végül egy harmadik példa: a várostól és a minisztériumtól is két megüresedett kanonoki emeleti lakást könyvtárnak kért, de a válasz nemleges volt. Erre 1962. május 22–23-án a következőképpen panaszkodott: „Őszintén szólva nem gondoltam, hogy e városban ily kulturrelles hangulat van és ennyire nincs érzékük a könyvkultura után. Nyáron majd az idegen turistáknak mutathatjuk tovább a toronyban felgyülemlt és penész ette régi hírlapokat stb. Nekem így is jó lesz...”²⁸ Az utolsó mondatlalt azt üzeni: ő megtett minden tőle telhetőt, többet nem tudott.

²² A kérést Klempa nem részletezte. Kossa 1957-től 1963-ig volt közlekedési és postaügyi miniszter. STRASSENREITER, 1988. 206.

²³ Klempa 1921-ben kezdett a Keszthelyi Katolikus Főgimnáziumba tanítani (vö. Tórh, 2015. 395.). Kossa az 1921/22-es tanévet nem fejezte be, ekkor maradt ki a gimnáziumból. STRASSENREITER, 1988. 187. Pályafutásáról uo. 186–207., Soós, 2014. 266–267., NEBc. Arról, hogy Klempa tanítványa volt: BÁNK, 1991. 65., MNL VeML XXIII.25. IV/3. Prazsák Mihály 1961. augusztus 23-án kelt, a Belügyminisztériumba küldött levele, melyben többek között megjegyzi, hogy Kossa gyakran szokott Klempával beszélgetni, mint volt tanárával.

²⁴ Szabó Sándor (1931–1992) 1957-től 1964-ig volt kapossszerdahelyi lelkész. Névtár 1975. 388.

²⁵ VÉL VIII.35. 6. d.

²⁶ Deli Béla (1912–1964) zalacsányi plébánoshelyettes lesz. Névtár 1963. 134. és 167., Névtár 1975. 412. A MNL VeML-ban XXIII.25. IV/3. alatt nincs személyi anyaga, mindössze egy olyan feljegyzést sikerült találnom, amely rá vonatkozik: a Veszprém Megyei Tanács VB Egyháziügyi előadójának papokról információ közlés keretében illeszkedően Badacsonytördemic községi tanácsa végrehajtóbizottságától érkezett róla jellemzés 1960. június 17-ei dátummal. Ebben zárkózott, betegeskedő, csendes, szerény emberként jellemzik.

²⁷ VÉL VIII.35. 6. d.

²⁸ Uo.

Az állam és egyház viszonyáról álláspontja egyébként jól körvonalazható: modus vivendi kialakítása az állammal és a hatóságokkal. 1962. április 4-én a „felszabadulás” ünnepén például természetesnek tartotta, hogy szentmiséjében áldást kérjen a dolgozó népre.²⁹ Azonban az államot túlzottan kiszolgáló papságtól – vagy akikről az értesülései alapján ilyen véleménnyel volt – elhúzódsága, óvatossága is tükröződik. Például 1959. december 29-én az ÁEH által rendezett újévi ünnepségen Brezanóczy Pál egri apostoli kormányzó asztalához került, akivel meglehetősen távolságtartóan viselkedett, tekintve, hogy Langmár Lipót, volt főgimnáziumi osztálytársa, általános helynöke³⁰ arra figyelmeztette, hogy mindenről informálja az ÁEH-t.³¹

A második fontos kérdés: milyen céllal íródtak e feljegyzések? Én úgy látom, hogy elsősorban emlékeztető célzattal: a gyakorlati egyházkormányzatban, illetve előfordulhat, hogy az állami hatóságokkal történő kommunikációja – akár a kinevezések, akár a templom vagy plébánia-felújítások kérése, stb.³² – során is felhasznált belőle információkat. Ez kitetszik abból, hogy a bérma-körútjai során öt fogadó papokról rövid jellemrajzot adott – mind az egyház, mind pedig az állam szempontjából megbízhatóságuk, tudásuk, lelki életük szerint. Több adat a feljegyzések készülésének céljáról a jelenleg rendelkezésünkre álló naplótöredékekből nem rajzolódik ki. Tehát a stílusukról, céljukról már rendelkezünk képpel, de mit lehet elmondani a tartalmukról?

²⁹ Uo.

³⁰ Klempa maga ismertette Langmár Lipót (1895–1979) életrajzát és jegyezte meg a fenti részletet 1958. augusztus 28-án a Zsinati Kongregációnak, kérve a felmentését az elmarasztaló szankciók alól és ajánlva a veszprémi irodaigazgatói állásra. A premontrei rend generális apátját is kérte 1958. december 8-án, hogy járjon közben érte a Pápai Államtitkárságon. VÉL VIII.35. 6. d. Ezt követően Langmár 1958-tól 1961-ig töltötte be az irodaigazgatói tisztséget, majd gyakorlatban 1959-től 1961-ig, névleg 1965-ig volt apostoli kormányzói helynök. Párhuzamosan 1957-től siófoki plébános, 1968-tól (ismét) kanonok. (PFEIFFER, 1987. 151. Felmentése irodaigazgatói tisztsége alól: VÉL I.1.44.a. 2000-140/1961. Arról, hogy a gyakorlatban 1961-től már nem látta el a helynöki tisztséget sem, illetve e pozícióban az utódlásáról lásd: MNL VeML XXIII. 25. IV/3. Prazsák Mihály feljegyzései és levelezése: 1961. decemberi feljegyzések, 1963. március 5-ei levele Somos Ferencnek; 1963. december 2-ai feljegyzések, 1964. június 3-ai levele). Klempával kapcsolatuk nem mindig volt felhőtlen, amit mutat, hogy 1960 szeptemberében, amikor a berhidai plébános – Gaál Ottó – közölte, hogy feljelentik Langmárt az ÁEH-nál, s azt kérte, segítse őket, várakozó állásontra helyezkedett. Ugyanezen év szeptember 15-én viszont, amikor Langmár a Magyar Népköztársaság zászlórendje második fokozatát kapta – formálódó ellentétük ellenére is – úgy vélte, hogy „ígazságos volt, de ismerve a természetét, számomra megint nehézé fogja tenni érintkezésemet, mert hónapokig ennek fényében fog ragyogni, szóhoz jutni pedig senki sem fog Veszprémben.” Vö. VÉL VIII.35. 6. d.

³¹ Brezanóczy Pál személyiségéről és őrlődéséről állam- és egyházhűség között bővebben: SÁGI, 2015.

³² Nem kizárt, hogy esetleg ügynökjelentések alapját is képezték. A gyanút az 1962. május 20-ai bejegyzés kelti fel, amely szerint a dégi plébános, Pozsgai János „működése az állami hatóságok előtt úgy is ismeretes, ezért nem foglalkozom vele itt.” VÉL VIII.35. 6. d.

III. A naplótöredékek tartalma

1. Helyi jelentőségű témák

Ahogy a bevezetésben már röviden utaltam rá, egyrészt vannak benne szorosan az egyházmegyéhez kötődő, helyi jelentőségű témák, másrészt egyházmegyén túlnyúló események értékelése is. Az előbbieken át ráláthatunk a Klempa által végzett lelkipásztori munkára: egyházi szertartások végzésére (szentmise bemutatása, zászló-, templomszentelés stb.) nagycsütörtöki olaj kiosztására,³³ öregek, betegek gyóntatására húsvétra,³⁴ lelkigyakorlatok tartásának előmozdítására,³⁵ plébániák vizitációjára és általában ezzel egybekötött bérmakörútjaira, melyekre nem lévén püspök, apostoli kormányzói kinevezését követően felhatalmazást kapott a Szentszéktől³⁶ és amelyekről meglehetősen bőven ír. Mikor, mely esperesi kerületekbe vezettek ezek? Feljegyzések az 1960-as őszi és az 1962-es tavaszi bérmakörútjairól maradtak fenn. 1960-ban a ságvári, a marcali és a délbaltóni esperesi kerületben bérmált, 1962-ben pedig a kaposvári, hedrehelyi és az enyingi kerületben. Nem következetesen látogatott végig egyet, hanem előfordult, hogy időközben a szomszédos kerület közeli plébániáját is felkereste.³⁷ A feljegyzések szerkezeti felépítése mindenütt ugyanaz, először a lelkipásztorról ad információt: mennyiben felel meg az állam, és mennyiben az egyház elvárásainak; milyen a tudása, milyen a természete, hogy vezeti a rá bízottakat.³⁸ Utána esetlegesen a lakhatása, illetve a bérmálkozók száma, aránya, felkészültsége van leírva. Örömmel jegyzi meg, amikor a KISZ tagok is bérmálkoznak.³⁹ Ha volt szerzetes vezető a plébániát, általában feljegyzi ezt a ténytet. A szerzetesek irányába megmutatkozó elfogultságát mutatja 1962. május 13-ai bejegyzése Bárdudvarnok községben tett látogatása után, ahol a korábban premontrei szerzetesnek készülő, majd világi pappá lett Huszár János volt a lelkipásztor:

³³ Az 1962-es nagycsütörtöki szentelt olaj megérkezéséről és kiosztásról tudunk meg részleteket.

³⁴ 1962. április 8-án és 14–15-én gyóntatott.

³⁵ Ehhez lásd az 1962. április 7–9-ei bejegyzéseket.

³⁶ 1959. augusztus 29-én kérte a Szentszéktől, hogy a bérmálás szentségét kiszolgáltathassa, hogy feladhassa a tonzúrát és a kisebb rendeket, valamint, hogy templomokat, oltárokat, kelyheket, paténákat és harangtornyokat szentelhesen. Az engedélyt a bérmálásra és az utóbb említett szentelésekre 1959. október 25-én kapta meg. VÉL I.1.44.a. 8600-19/1959., 8600-24/1959., 8600-28/1959.

³⁷ Ezek pontos idejét és helyét körlevél útján közölte: VÉL I.1.2. 1960/VIII. 8000-21/1960., 1962/I. 2600-7/1962. A plébániák összeegyeztetésére az esperesi kerületekkel lásd Név tárt 1963.

³⁸ Például a már említett kaposzterdahelyi lelkészről úgy vélte, hogy „csupa energia és tevékenység. Nemcsak egyházi munkájában kifogástalan, hanem állami magatartásában is kifogástalan.” VÉL VIII.35. 6. d.

³⁹ KISZ ifjúság külön említése: 1960. október 9-én Tabon, valamint 1962. április 29-én Ladon. VÉL VIII.35. 6. d. A tabi bérmálkozás kapcsán jegyezte meg, hogy a bérmálkozók elvárt száma a lakosság 10%-a.

„Hiába nálunk csak magas szellemi nívót követeltek a rendben, amely messze meghaladja egy átlag pap tudását és műveltségét. S ma érdekes, ezt a művelt réteget irtják és a butább és keveset tudó egyházmegyei papságot pártolják.”⁴⁰

A papsággal és a hívekkel ápolts kapcsolatáról adnak némi képet látogatói fogadása – ki mikor és miért látogatta meg – és az esperesi koronákon való részvétele. Az előbbi esetében, hogy miről folyt a társalgás, általában nem taglalja, csak egy-két szóban utal rá, hogy például 1962. május 3-án Kis Jenő György kanonok a balatonkeresztúri prépost – nem részletezett – kérését közvetítette, majd Ekker Béla káplán kereste fel, akinek megdicsérte böjti beszédét, végül Sárközy kanonok a gyógyszersegélyt köszönte meg személyesen. Két nappal később Ekker Béla reverendát kért, amit meg is ígért neki, tekintve hogy „Szépen dolgozik, megérdemli.”⁴¹ 1962. május 17-én Kovács József⁴² manuduktornak kérte fel az aranymiséjére, melyet feltételesen elvállalt. Gyakran beszélgetett Kristof Ferenc postaigazgatóval, aki jellemzése szerint haladó gondolkodású, a kommunizmustól távol áll, illetve Hubay főorvossal, amire szüksége is volt gyakori szívgyörcsei miatt. Szívbetegsége és az állami hatóságok részéről állandóan ránehezedő nyomás miatt a lemondásának gondolata is több helyen ott bujkál a sorok között.⁴³

Az esperesi koronákról – ahol szokás szerint az apostoli adminisztrátori helynök vagy ő mindig részt vett – mindössze pár sort ír, elsődleges benyomásokat rögzít. 1960-ban részt vett például a dégi papi koronán, ahol a Mezőség papsága gyűlt össze, akik bár a legszegényebbek, „a témákat szépen kidolgozták, a gyűlés menete lelkes volt ennek ellenére, és érdekes, a papok igen ragaszkodnak hozzám e vidékről, mert segíték rajtuk tehetségem szerint Reakciós beállítást nem találtam, mindnyájan megértik az új eszméket, talán a balatonbozsoki egy kissé nyugtalan, de ez zsidó származású és emiatt vérmérséklete nyugtalan. /Neve: Mádi/.”⁴⁴ Azonban azt is megjegyezte, hogy ahol a helynök, Langmár Lipót elnököl, ott nem voltak róla túlzottan jó véleménnyel.⁴⁵

⁴⁰ Huszár János (1914–1977) 1948-tól haláláig volt bárdudvarnoki plébános. Névtár 1975, 360; Névtár 1984. 230. Klempa a települést „Bárdibük”-ként említette. VÉL VIII.35. 6. d.

⁴¹ Kis Jenő György (1890–1969) 1947-től, Sárközy Lajos (1886–1969) 1948-tól volt kanonok. PFEIFFER, 1987. 137. 189. Ekker Béla 1958–82-ig Veszprémben a Szent Mihály-plébánián volt káplán. Névtár 1984. 170. Az említett prépost vélhetően Vajay József 1943-tól Mindszentekről nevezett veszprémvári c. prépost, 1952-től balatonkeresztúri plébánoshelyettes. PFEIFFER, 1987. 1056.

⁴² Kovács Józsefet (1888–1963) 1912. június 27-én szentelték pappá. PFEIFFER, 1987. 633.

⁴³ 1960. január elején, 1960. november 28-án, 1960. december 13-án, 1962. március 30-án és 1962. május 9-én is utalt rá.

⁴⁴ A naplórészletekben a következő 1960-as koronák kerülnek említésre valamilyen formában: június 2. – a ságvári kerületé; július 2. – az igali esperesi kerületé; július 4. – kaposvár vidéki esperesi kerületé (Kercseliget); november 29. – enyingi esperesi kerületé (Dég); november 30. – tapolcai és monostorapáti kerületé (Tapolca).

⁴⁵ Amennyiben értesülései igazak, a róla történő állásfoglalások magánbeszélgetés keretében hangzottak el. A kérdéses jegyzőkönyvek – amelyeket a Püspöki Hivatalba be kellett küldeni – nem tartalmaznak Klempára vonatkozó, elmarasztaló kijelentéseket. VÉL I.1.44. a. 2800-45/1960.,

A naplóbejegyzésekből egyfajta korszak is kirajzolódik; megjelennek benne utalások a településeken kényszerű tsz-alakításra – jellemző kiszólás, hogy „Aranyodon a nép kívánja a háborút” –,⁴⁶ termelősövetkezeti tag egyházi temetésének nem engedélyezésére a vezetőség részéről,⁴⁷ püspöki körlevél cenzúrázására,⁴⁸ beszélgetések az egyházügyi főeladókkal,⁴⁹ az ÁEH vezető tisztviselőivel, melyek rálátást adnak a diszpozíciókra és a kormányzás mikéntjére. A Veszprém és Somogy megyei tanácsok VB egyházügyi főeladói, Prazsák Mihály és Czár Lajos, állandó szereplői a naplójának, gyakran Klempa bocsátotta rendelkezésükre az autót, Prazsák családját is fuvarozta.⁵⁰ Az előadókkal sokszor a papok áthelyezéséről beszéltek, amely kérdésben egyértelműen nem Klempának volt döntő szava. Erre a már említetteken kívül két példát szeretnék hozni: az első, hogy 1962 májusában Balatonfüreden bizottsági ülés volt, ahol a közelebbről nem részletezett „öregek” Hanusz Albin pápai főesperes⁵¹ villájában arról tárgyaltak, hogy hogyan osszák el a főesperesi helyeket. Meg is jegyzi: „Így néz ki az én kormányzóságom.”⁵² Szintén beszédes eset, hogy 1960 szeptemberében Veszprémben problémák merültek fel a diszpozíciók körül, ugyanis azokat nem beszélték meg a megyei megbízottak egymás között előzetesen. Így csak az augusztusi körlevélből értesültek egyik-másikról – egyébiránt ezekről saját bevallása szerint Klempa sem tudott.⁵³ Békefi László püspöki szertartó⁵⁴ szándékozott rendezni a dolgot, akit két belügyminiszeri alkalmazott arról faggatott, hogy miért nem kormányoz Klempa, miért

2800-46/1960., 2800-50/1960., 2800-54/1960., 2800-56/1960., 2800-57/1960., 2800-60/1960., 2800-63/1960., 2800-65/1960., 2800-68/1960., 2800-69/1960., 2800-76/1960., 2800-77/1960., 2800-85/1960.

⁴⁶ Az idézet az 1959. december 2-ai bejegyzésből. 1958–1959-ben került sor a kollektivizálás harmadik hullámára. A termelősövetkezetekbe a családokból általában csak egy embert küldtek, akik nem vagy csak keveset dolgoztak a közös gazdaságban, és ha módjukban állt, inkább kiléptek belőle. 1960–61-ben a munkaképes tsz-tagok 25%-a nem vett részt a munkában, az öregségi, munkaképtelenségi járadékosokkal 30%, egyes tsz-ekben pedig 50–60%. Vö. VARGA, 1998. 180., 186. Az 1960-as évek fordulóján e problémára megoldást kereső szövetkezeti politikára lásd uo. 178–211.

⁴⁷ 1960. január 18-án.

⁴⁸ Az 1960. évi januári körlevélbe Prazsák Mihály – 1961–1974 között Veszprém Megyei Tanács VB főeladója, illetve egyházügyi tanácsosa (bővebben: Soós, 2014. 294–295., NEBd.) – nem engedte beletenni a tavaszi bérnyújtások időpontját, az inkardináltak névsorát és Kasza Imre szuszpenziójának feloldását. A bérnyújtások időpontja a februári körlevélben jelent meg. VÉL I.1.2. 1960/II. 2800-1/1960.

⁴⁹ Az elnevezést vö. LUKÁCS, 2013. 166.

⁵⁰ Ennek ellenére „együttműködésük” – ahogy az a naplórészletekből és Prazsák feljegyzéseiből és jelentéseiből is kitetszik – nem volt konfliktusmentes. Vö. VÉL VIII.35. 6. d., MNL VeML XXIII.25., Tóth, 2015c.

⁵¹ Hanusz Albin Gyula (1901–1982) 1962–1964-ig volt pápai főesperes. PFEIFFER, 1987. 479.

⁵² VÉL VIII.35. 6. d.

⁵³ Vö. VÉL I.1.2. 1960/VIII. 3800-39/1960. Nyugdíjazások: uo. 1960/VIII. 7900-37/1960.

⁵⁴ Békefi László (1927–1990) 1957-től 1961-ig teljesített az aulában szolgálatot, majd a sümegi plébánia élére kapott kinevezést. EGRSZEGLI, 1990. 4.

a Langmár. Erre írja Klempa naplójában: „A régi nóta. Meg is felelt nekik, mondván mert a kormányzás nem a természete.” – hozzátéve: „Somoss⁵⁵ itt azután rendezte a még kétséges helyeket.”⁵⁶ Tehát nagyon jól megfogható, hogy a szalakat honnan mozgatták.⁵⁷

2. Az egyházmegyén túlnyúló események

A fontosabb ügyekben – például a hévízi templom építése, zalaszentgróti templom restaurálása, a Kölnből ajándékba kapott autó engedélye, a Központi Szemináriumból elbocsátott kispapjai visszaengedése – Klempa felutazott Pestre, ahol az ÁEH-ban tárgyalt.⁵⁸ Az utóbbi ügy már némileg átnyúlik a veszprémi egyházmegye határain. Az apostoli kormányzó – ahogy azt már a naplótöredékek datálása kapcsán említettem – 1958 decemberében felkereste az egyházmegye Szegeden, Budapesten és Esztergomban tanuló növendékeit.⁵⁹ A negyed- és ötödévesek már ekkor sem jelentek meg egy gyűlésen, ami a választás fontosságáról szólt, amit Potyondi rektor⁶⁰ szóvá tett, ugyanakkor utána közösen elmentek szavazni. Klempa kérdésére elmondták, hogy „a szeminárium zárt egységet képez, amelyet napi politika eseményei zavarnak. Gyűlésen megjelenni nem állampolgári kötelesség”, azonban a szavazás az, így arra egyöntetűen elmentek november 16-án.⁶¹ A hangsúly inkább azon van, mit lát Klempa mögötte: „Emiatt Potyondi rektor megdorgálta őket (nem jó nevelő), viszont a tanári kar a növendékek állítása szerint minden

⁵⁵ Somos Ferenc 1959–1974 között az ÁEH katolikus főosztályán volt főelőadó, illetve egyházügyi tanácsos. Bővebben: Soós, 2014. 300., NEBe.

⁵⁶ VÉL VIII.35. 6. d. A kétséges helyek rendezésének eredménye vélhetően: VÉL I.1.2. 1960/IX. 3800-50/1960.

⁵⁷ Az egyházi állások betöltését a püspököktől a városi és járási székhelyek plébánosaiig az 1957. évi 22. sz. tvr. és a 18/1959. sz. korm. rendelet szabályozta (vö. Törvények 1965. 419., Kormányrendeletek 1964. 436.), de – amint láthattuk – a hatóságok ezen túlmenően, a káplánokig bezárólag kontrollálni szerették volna a diszpozíciókat.

⁵⁸ A naplóbejegyzések szerint Madai Andrással 1959. december 31-én, Somos Ferencsel 1960. november 28-án, december 16-án és 1962. április 24-én, Völgyesi Mátyással – aki 1954–1964 az ÁEH osztályvezető helyettese volt – Somos távolléte idején, 1962. május 9-én tárgyalt. Vö. VÉL VIII.35. 6. d., Soós, 2014. 319–320., NEBf.

⁵⁹ 1952-től csak négy vidéki római katolikus szeminárium működhetett (az esztergomi, egri, szegedi és győri), továbbá a nyíregyházi görög szertartású és a budapesti központi papnevelde. Ezért tanultak a veszprémi növendékek a fent említett helyeken. Vö. SALACZ, 1988. 114–115., HARMAI–HEGEDŰS, 2006. 44.

⁶⁰ A Központi Papnevelő Intézetnek 1957–1968 között volt a rektora Potyondy Imre. Vö. TÖRÖK, 1998. 40.

⁶¹ VÉL VIII.35. 6. d., APÁTHY, 2015. 50. Az egyik akkori kispap, Nagy Imre visszaemlékezése szerint az ötlet, hogy miután nem vettek részt a békegyűlésen, a szavazáson reverendában, testületileg jelenjenek meg, az 1958/59-es évre főduktorra kinevezett Tabódy Istvántól származott, így sikerült – legalábbis egy időre – elodáznia a következményeket. ROSNER, 1998. Melléklet, 6. – Ezúton köszönöm Mózesy Gergelynek, hogy felhívta a figyelmemet e dolgozatra.

bolhából elefántot csinál. Itt tehát háromszög áll fenn, amely egymást böködi: tanári kar (lelke a Szörényi), rektor és kispapság.”⁶² Szerinte ennek lett a következménye, hogy 1959. január 23-án sem ült be a kispapok többsége a püspöki kartól kikényszerített határozat ellenére a békegyűlésre.⁶³ Részletesebb magyarázatot a lap hátoldalán olvashatunk. Eszerint az akadémián tanító tanárokat a szemináriumból nyáron kitették, így lakást kellett keresniük. Ez nyilvánvalóan ellentétet szült a tanári kar és a szeminárium között, melyet a rektor⁶⁴ nem tudott megfelelően kezelni.⁶⁵

Az állam a hangadónak kikiáltott tizennégy kispapot – köztük a veszprémi egyházmegyes harmadéves Kiss Dénest, az ötödéves Rózsa Ferencet és Vit (Adriányi) Gábort – elbocsátotta. A neveket tartalmazó, január 29-ei keltezésű, ÁEH által megfogalmazott listát a püspöki kar, a Hittudományi Akadémia és a Központi Szeminárium képviselőinek is átnyújtották. Másolatát Hamvas Endre juttatta el a püspököknek. Az elbocsátottakkal szolidaritást vállaló növendékek március 9-i kelettel levelet írtak a püspöki karhoz, valamint a rektorhoz és a dékánhoz, melyben kérték társaik ügyének felülvizsgálatát, és kifejtették a békegyűléseken részvétellel kapcsolatos véleményüket. Az íromány egy példányát az ÁEH-nak is elküldték. A püspöki kar ezt követően 1959. március 18-án egy nyilatkozat aláírására kötelezte őket, amelyben a levél tartalmát visszavonják és megígérik az előjáróiknak és a püspöki karnek az engedelmisséget akkor is, ha Opus Pacis gyűlésen kell részt venni.⁶⁶ Ezt legtöbbször megtagadták, többek között a Hittudományi Akadémia veszprémi növendékei – Pápai Lajos és Szerenka Miklós első évfolyamosok, Györkös János második évfolyamos, Takács Lajos harmadik évfolyamos, Horváth József és Nikovicz Antal negyedik évfolyamos. Horváth Imre neve mellett a meg-

⁶² VÉL VIII.35. 6. d.

⁶³ Hivatalos formában a csanádi püspök terjesztette elő az Akadémia dékánjának és a Központi Szeminárium rektorának kérelmét, miszerint rendelje el a püspöki kar, hogy vegyenek részt a kispapok a másnapi békegyűlésen. BALOGH II. 979., 983. A levél tartalma és hangneme – ahogy Székely Tibor megfogalmazta – méltán adhatott okot a püspököknek arra, hogy végül a növendékeket a gyűlésen való részvételre kötelezzék. Vö. SZÉKELY, 2011. 78. A különböző egyházmegyes növendékek képviselőivel a csanádi püspök a dékán, a rektor és az egri káptalani helynök jelenlétében közölte a határozatot már január 22-én, a püspöki konferencia rektornak írt levelét pedig a vascsoránál Fábrián János prefektus olvasta fel. Másnap több előjáró és a rektor is igyekezett meggyőzni a növendékeket, hogy vegyenek részt a gyűlésen, azonban mindössze hárman mentek el. SZÉKELY, 2000. 19., SZÉKELY, 2002. 50., SZÉKELY, 2008. I. 16–17., SZÉKELY, 2009a. 28., SZÉKELY, 2009b. 786., SZÉKELY, 2011. 78., APÁTHY, 2015. 56.

⁶⁴ Az egyházat és a papnevelés jövőjét féltő, kompromisszumokra hajlandó irányvonulat képviselő Potyondy rektor 1957–1959-es nevelői kudarcának háttéréhez hozzátartozik egyrészt az állam részéről ránehezedő nyomás, másrészt a kispapság többsége részéről 1956 után megmutató magatartás, amely nem ismert megalkuvást. ROSNER, 1998. 10–11. Vö. különösen uo. Melléklet, 5. Nagy Imre visszaemlékezésével.

⁶⁵ VÉL VIII.35. 6. d.

⁶⁶ BALOGH II. 984–985., 987–990., 991–992., SZÉKELY és APÁTHY 63. l.j.-ben idézett művei. Klempa 1959–60-as magatartása az egyik elbocsátott kispap szemszögéből: ADRIÁNYI, 2007. 74., 82.

jegyzés, hogy a második évfolyamra nem iratkozott be. Őt még az 1959. januári események előtt az esztergomi szemináriumba helyezték át, mivel nem bírta az akadémiai tanulmányi követelményeket.⁶⁷ Tudomásunk van róla továbbá, hogy a civil hallgatókkal is aláírtak egy hasonló nyilatkozatot. Bár a különféle listákban az ő egyházmegyéjük nincs feltüntetve, Bánfay Béla, aki szintén nem írta alá, a következő félévben már mint veszprémi egyházmegyes kispap szerepel a forrásokban.⁶⁸ Így e növendékek a Központi Szemináriumba, illetve a Hittudományi Akadémiára sem térhettek vissza. A püspöki kar megpróbált az ügyben lépéseket tenni, de az ÁEH a kérdéssel csak az 1960/61-es tanév elején volt hajlandó foglalkozni. Azoknak a növendékeknek a listáját, akik visszatérhettek a központi szemináriumba vagy a vidéki intézetekbe, a püspöki karral állították össze. Szeptember 16-án Grósz érsek és Hamvas Endre csanádi püspök tizenhat főt tartalmazó névsort adott át az ÁEH-nak, de ezen kívül is többeket újra felvettek vidéki szemináriumokba.⁶⁹ Azonban akik nem voltak rajta az első listán, azoknak az ÁEH az eltávolítását követelte.⁷⁰

Klempa naplója innen követi nyomon az eseményeket. Ugyanis a vidéki szemináriumba felvettek között voltak veszprémi növendékek is, akiket el kellett bocsátania. Név szerint csak két főt említ, Horváthot és Bánfayt, akik véleménye szerint nem szerepeltek a Központi Szemináriumi zavarásokban.⁷¹

⁶⁷ Az aláírásokhoz lásd APÁTHY, 2015. 83–89. Molnár István neve a hatodévesek között szerepelt, de mellette nincs megjegyzés, csupán annak jelzése, hogy felszentelt pap. Hamvas Endre 1960. november 24-ei ÁEH-hoz írt levelében Horváth Imre ötödévesként került említésre. SZÉKELY, 2011. 648. Arra, hogy Horváth Imre 1959. január 9-én a tanulmányi nehézségek miatt kérte Esztergomba visszahelyezését, melyre az apostoli kormányzó megadta az engedélyt és a szemináriumi rektor is jelezte fogadókészségét: VÉL I.1.44.a. 9002-1/1959.

⁶⁸ APÁTHY, 2015. 89.

⁶⁹ A fentieknél sokkal bővebben lásd Székely már idézett munkáiban.

⁷⁰ Október 24-én küldött Miklós Imre elnökhelyettes körlevelet a megyei megbízottaknak az ügyben. SZÉKELY, 2011. 146. Klempa Sándor Károly Grósz József 1960. július 8-ai érdeklődésére (VÉL I.1.44.a. 9002-13/1960.) július 29-én jelentette, hogy összesen kilenc növendék tanult a Központi Szemináriumban, akik közül hat tudomása szerint szeretne visszatérni, de az erre vonatkozó érdeklődés még folyamatban van. Vö. VÉL I.1.44.a. 9002-6/1960. A korábban a Központi Szemináriumban tanuló veszprémi egyházmegyes Takács Lajos, Pápai Lajos, Szerenka Miklós és Györkös János 1960. szeptember 17-én kértek és kaptak engedélyt Klempától, hogy az esztergomi szemináriumban tanuljanak. VÉL I.1.44.a. 9002-7/1960. Grósz József Olt Károlynak írt 1960. december 3-ai levelében azt állítja, hogy Klempa már 1960. szeptember 1-jén jelezte neki a szándékát, hogy a négy szeminaristát vidéki szemináriumba szeretné küldeni, de ez elkerülte a figyelmüket, ezért nincsenek rajta a listán. Mivel a növendékek szeptember 17-én írták meg e szándékukat Klempának, aki így csak ezután közölte azt Grósszal, a korábbi datálás említése minden bizonnyal a kispapok visszavételének előmozdítása érdekében történt. Vö. SZÉKELY, 2011. 155. 654. Szerenka, Pápai és Takács az engedelmisségi nyilatkozatot is aláírták 1960. október 4-én. Vö. VÉL I.1.44.a. 9002-8/1960. A rövidebb formulát, hogy: „Alulírott kötelezem magamat, hogy a jövőben a mindenkori főpásztortól jövő rendelkezésnek haladéktalanul alávetem magamat.” már 1959. február 28-án aláírták Nikovitz Antal, Horváth József, Pápai Lajos, Szerenka Miklós, Györkös János és Takács Lajos. Vö. VÉL I.1.44.a. 9002-5/1960.

⁷¹ VÉL VIII.35. 6. d. Klempa Sándor Károly 1960. november 28-ai bejegyzése.

Bár csak vezetékneveket ír, az előbbi biztosan azonosítható a fent már említett Horváth Imrével, akit Turai István főelőadó annak ellenére szeretett volna 1960 őszén a másik három esztergomi szemináriumban tanuló veszprémi egyházmegyei növendékkel (Pápai Lajos, Szerenka Miklós, Takács Lajos) együtt elbocsátani,⁷² hogy az 1958/59-es tanév második félévétől már az esztergomi szemináriumban tanult. Bánfay Béla pedig a történetek idején a Hittudományi Akadémia civil hallgatója volt.⁷³ Klempa elbocsátott kispapjai érdekében november 28-án tárgyalt Somossal az ÁEH-ban, aki szerint az állam nem határozta meg, hogy csak tizenhat főt vehetnek vissza, de mivel Grósz érsek csak őket jelölte meg, ezért nem engedélyeztek többet. Erre Klempa a következőket írja: „Ezt az igazságtalanságot először ki kell küszöbölnöm, mert a vidéki papság is fel van háborodva és az én bűnömnek tartja. Azóta egészségem ezen izgalom miatt egyre romlott, egyszerűen nem tudok lelkileg belenyugodni.” A mondatot folytató, később zárójelbe tett megjegyzése: „és így inkább szeretném választani a teljes visszavonulást az ügyektől, amit meg is indítok egyházi és állami vonalon.”⁷⁴ Párhuzamosan Klempa Hamvas Endréhez fordult kispapjai ügyében, aki november 26-án kelt levelében kérte az ÁEH-tól, hogy Pápai Lajos, Szerenka Miklós, Takács Lajos és Horváth Imre esztergomi növendékek folytathassák tanulmányaikat. Grósz József hasonló tárgyban – az első három kispap érdekében – december 7-én írt Olt Károlynak, hozzátéve, hogy Györkös János a következő évben szeretne visszatérni, ha szakmai képzését befejezte. A Hamvas levelére rájegyzett sorok szerint Pápai, Szerenka és Takács továbbtanulásához Grósz újabb kérelmére Olt hozzájárult 1960. december 12-én.⁷⁵

Erről még nem tudván Klempa december 13-án, amikor meglátogatta az egyházmegyéje szegedi növendékeit, Hamvashoz is elment, előadva panaszát elbocsátott kispapjai miatt, s kilátásba helyezve nyugalomba vonulását, ha nem engedik őket vissza. December 16-án Somossal tárgyalt ugyanerről a kérdéstről, akitől azt a tájékoztatást kapta, hogy „Grósz érsek beismerte, hogy hibázott és Hamvas püspök segítségével az állami hatóságok visszaerestették a tévedésből elbocsátott kispapokat.” A megfogalmazás mindenestre magáért beszél és hűen tükrözi az állami hatóságok kettős politikáját. Ehhez a következőket fűzte hozzá: „Örömem határtalan volt és nagyon is megerősített

⁷² Turai intézkedésére elbocsátásukról lásd: VÉL I.1.44.a. 9002-15/1960. Hamvas Endre 1960. november 24-i az Állami Egyháziügyi Hivatalnak küldött levele másolata, melyet november 24-én küldött meg Klempának tudomásulvétel végett.

⁷³ APÁTHY, 2015. 89. Az 1959-es konkurzuson megjelentek között nem olvashatjuk a nevét: VÉL I.1.44.a. 9001-3/1959., azonban az 1959/60-as tanév második félévében Potyondy rektor a Központi Szemináriumban tanuló két veszprémi növendékről küldött információban második évfolyamot végzett növendékként említi. Vö. VÉL I.1.44.a. 9002-5/1960.

⁷⁴ VÉL VIII.35. 6. d.

⁷⁵ A források kiadva: SZÉKELY, 2011. 648., 654. Lásd még: uo. 155. A Központi Szeminárium benépesítéséről és az elbocsátott kispapok további sorsáról a 63. lj.-ben említett szakirodalmon kívül lásd még SZÉKELY, 2008. II–III., SZÉKELY, 2009c., SZÉKELY, 2009d., SZÉKELY, 2009e.

engem államunk vezetőségének igazságérzete.”⁷⁶ Horváth Imre és Bánfay Béla is folytathatta tanulmányait. Előbbit 1961. március 12-én szentelték pappá, az utóbbi azonban 1961. május 27-én távozott a Központi Szemináriumából és akkori információk szerint világi pályára lépett.⁷⁷

Szintén egyházmegyén túlnyúló 1958. július 23-ra a meghívás a kormányfőtől egy beszélgetésre, ahol az egyházi elit feltárhatta sérelmeit a hittanbeírás akadályozása, az egyházi tisztségek betöltésének korlátozása, a templom és plébánialakok építésének ellehetetlenítése körül.⁷⁸ Talán kevésbé ismert – tekintve, hogy a kiadott püspökkari jegyzőkönyvek között nem szerepel –, hogy közvetlenül utána a püspökök és a helynökök a Központi Szemináriumban külön tanácskozáson vitatták meg egyebek mellett e találkozót. Klempa leírása szerint ebben szóba került az abortusz, az ez alól történő feloldozás, valamint a plébánosi kinevezések, áthelyezések megszigorítása, mellyel kapcsolatban Grósz érsek kijelentette, hogy ebben az 1957. évi 22. számú rendelethez tartja magát és nem fogja felterjeszteni az ezen kívül eső változásokat. Erre kérte a püspöktársait is.⁷⁹

A püspökkari értekezletek közül Klempa az 1957. augusztus 29-ei, 1958. július 23-ai, 1959. február 17-ei és az 1962. május 16-ai püspökkari konferenciák főbb témaköreit jegyzetelte le, rögzítve az ott elhangzott témaköröket néhol a saját véleményét is elrejtve a sorok között.⁸⁰ Nézzünk erre egy példát! 1962-ben például arról vitáztak, hogy a pécsi helynök az infulát használhassa a bérmlás alatt, különben a nép nem fogadja el a bérmlás érvényességét. A szombathelyi püspöknek adott igazat, aki azt mondta, „hogy feltételezni lehet, ha a szentszék valakinek megadja a bérmlási jogot, akkor abban a felhatalmazásban benne foglaltatik az infula használata is.”⁸¹ Korábban ő is felajánlott neki egy prépostságot, de mivel egy 1934-es dekrétum értelmében csak az egyházmegyéseknek lehet, így nem merte elfogadni. „Viszont annyi bátorság nincsen Hamvasban, hogy Rómától a pontificaliák használatát kérje Cserháti számára.”⁸²

⁷⁶ VÉL VIII.35. 6. d.

⁷⁷ Névtár 1963. 169., VÉL I.1.44.a. 9002-1/1961. – Bánfay 1961. január 18-ai levelében megköszönte az apostoli kormányzónak, hogy lehetővé tette számára, hogy visszajöhessen a szemináriumba; VÉL I.1.44.a. 9002-5/1961. Potyondy Imre rektor 1961. május 27-ei levele Klempa Sándor Károlynak, illetve az utóbbi június 5-ei válasza, hogy tudomásul vette. Érdekes megjegyezni, hogy Bánfay neve 1962-ben „A Budapesti Központi Szeminárium és Hittudományi Akadémia hallgatói” címmel készített listában mégiscsak feltűnik (SZÉKELY, 2011. 688.), de további sorsáról nincs információnk.

⁷⁸ Részletesen lásd SALACZ, 1988. 171–172.

⁷⁹ Vö. BALOGH II. 1306. Klempa jegyzetei rendkívül rövidiek, nagyrészt a témák jelzésére szorítkoznak. Vö. VÉL VIII.35. 6. d.

⁸⁰ Az 1957. augusztus 29-ei és az 1959. február 17-ei egyes szám harmadik személyben említi Klempát, tehát előfordulhat, hogy elkészítésük szándékát tekintve nem pusztán naplóíráshoz készültek.

⁸¹ VÉL VIII.35. 6. d. A jegyzőkönyveket lásd BALOGH II. 885–910., 984–990., 1104–1105.

⁸² Uo.

Az egyházmegyén túlnyúló a békemozgalom tízéves jubileumának 1960. szeptember 15-ei parlamenti megünneplésén elhangzott előadások rövid értékelése is. Az esemény látványos rendezés keretében zajlott és ahogy Klempa fogalmazott: kitűnő propaganda-anyaggal szolgált a nyugattal szemben. Negatív kritikát Horváth Richárd előadásáról fogalmazott meg, amelyben több dogmatikai hibát fedezett fel. Ebben Horváth többek között kifejtette, hogy a Vatikán tanító tekintélye és politikája között különbséget kell tenni, s ha Róma a kapitalista-imperialista világrendet fogadja el, ebben nem kell követni. Továbbá a keresztény erkölcs keretein belül politikai, társadalmi, gazdasági, esztétikai téren minden hívó, így a papság is nagykorú, Rómának ezt tudomásul kell vennie. Ahogy Klempa látta: „A Vatikáni magatartás elemzése is kényes szófordulatokkal spékelt részlet volt, amit én nem mondtam el volna.”⁸³ Pfeifer János akadémikus előadása a papnevelésről sem nyerte meg tetszését, szerinte ugyanis „a pedagógiai értéke tudományos szempontból gyenge volt”. Szántai Szémán István és a zalaegerszegi káplán, Bécsi László előadását pozitívan értékelte, a többiekéről nem alkotott véleményt, ennek feltételezhető oka a következő sorokból kiolvasható, melyek egyben tömören tükrözik a sorok írójának akkori lelkiállapotát: „Ebéd után folytatódott az ülés. Sok volt. Ezt többen ki is fejezték. Én is annyira kifáradtam, hogy kénytelen voltam kimenni, mert a piros bársonyszékek nagyon is kényelmetlenek.” A kitüntetések átadásán és este a Gundelben rendezett fogadáson is részt vett, ahol a jelenlévőkkel helyi egyházpolitikai kérdéseket vitattak meg.⁸⁴

Összegzés

A napló tehát betekintést engedett az 1960-as évek fordulóján, immár a Kádárkorszak elején mind az egyházmegye, mind a helynök, majd apostoli kormányzó mindennapjaiba. Az utóbbi szemüvegén keresztül láthatjuk a benne szereplő személyeket, eseményeket. Mindazokat, amelyek az egyházmegye életében kiemelten fontosak voltak, és mindazokat, amelyek ezen túlmutatóan az egész akkori katolikus egyház helyzetét jellemezték. S ha kicsit a sorok közé nézünk: a szívbetegségével állandóan küzdő, a pasztorációban mégis fáradhatatlan, bérmló, gyóntató, miséző lelkipásztor alakja rajzolódik ki előttünk, akinek mindemellett meg kell küzdenie az állam egyházellenes törekvéseivel, s valahogy kívülről erősnek tűnve biztosítania kell a modus vivendit.

⁸³ Vö. A katolikus papok országos békenagygyűlése. *Katolikus Szó* 4 (1960) 1–11., különösen 3–5.

⁸⁴ Klempa leírása szerint például szó volt róla, hogy Czár főelőadó Veszprémbe lenne áthelyezve, akivel kölcsönösen nem kedvelték egymást. Ahogy írja: „Ép ezért katasztrófa volna az, ha a jövőben állandóan együtt kellene lennünk, én azonnal ott hagynám ez esetben állásomat.” A párbeszédet Somos Ferenc is végighallgatta és a dolog nagyon meglepte. VÉL VIII.35. 6. d.

Erre kifejezően világít rá 1962. május 14-i bejegyzése: „sokan úgy látják, hogy nagyszerűen érzem magam és élvezem az életet. Nem így van, mert kezdem már megtanulni, hogy két álarcot hordozzon az ember magánál. A Főpapi magatartás tanít meg erre, belül szenvedni, kifelé meg elégedetten mosolyogni.”⁸⁵

Felhasznált források és irodalom

- MNL VeML = Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém
XXIII.25. = Tanácsok, A Megyei Tanács VB Egyházügyi titkára iratai
VÉL = Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár, Veszprém
I.1.2. = Veszprémi püspöki levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Litterae
circulares
I.1.44.a. = Veszprémi püspöki levéltár, Egyházmegyei Hatóság iratai, Acta
dioecesana, Iktatott iratok
VIII.35. = Hagyatékok, Klempa Sándor Károly hagyatéka
- Kormányrendeletek 1964. = *Hatályos kormányrendeletek és kormányhatá-
rozatok 1945–1963.* Bp., 1964.
- NEBa = <https://www.neb.hu/asset/phpLoXevF.pdf> (A letöltés ideje: 2016.
szeptember 20.).
- NEBb = <https://www.neb.hu/asset/phpNhQgT.pdf> (A letöltés ideje: 2016.
szeptember 20.).
- NEBc = <https://www.neb.hu/hu/kossa-istvan> (A letöltés ideje: 2016. szeptem-
ber 20.).
- NEBd = <https://www.neb.hu/asset/phpDKoAFW.pdf> (A letöltés ideje: 2016.
szeptember 20.).
- NEBe = <https://www.neb.hu/asset/phpNhNpEq.pdf> (A letöltés ideje: 2016.
szeptember 20.).
- NEBf = <https://www.neb.hu/asset/phpg9hLku.pdf> (A letöltés ideje: 2016.
szeptember 20.).
- Névtár 1963. = *A veszprémi egyházmegye papságának névtára.* Veszprém,
1963.
- Névtár 1975. = *A veszprémi egyházmegye papságának névtára.* Veszprém,
1975.
- Névtár 1984. = *A veszprémi egyházmegye névtára.* Veszprém, 1984.
- Névtár 1992. = *A veszprémi egyházmegye névtára.* Veszprém, 1992.
- Törvények 1965. = *Hatályos törvények és törvényerejű rendeletek 1945–1963.*
Bp., 1965.

⁸⁵ VÉL VIII.35. 6. d.

- ADRIÁNYI, 2007. = ADRIÁNYI Gábor: *Egy élet nyomában. Önéletrajz*. Bp., 2007.
- APÁTHY, 2015. = APÁTHY István: *110 kispap. A budapesti Római Katolikus Hittudományi Akadémia kispap és civil hallgatóinak kizárása, 1959 áprilisában*. Bp., 2015.
- Arra születünk... 2007. = *Arra születünk... 75 éves a Szegedi Szeminárium. A Szegedi Hittudományi Főiskola és a Szent Gellért Egyházmegyei Papnevelő Intézet jubileumi évkönyve 1930–2005*. Szeged, 2007.
- BALOGH, 2008. = BALOGH Margit (†Borovi József gyűjtésének felhasználásával összeállította): *A Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949–1965 között. Dokumentumok. I–II*. Bp., 2008.
- EGERSZEGI, 1990. = E.[gerszegi] F.[erenc]: Békefi László prépost emlékére. Egy pap eltávozott. *Sümegek és Vidéke* 1990. május 27. (próbaszám) 4.
- FEITL, 2010. = FEITL István: Pártvezetés és országgyűlési választások 1949–1988. In: FÖLDES György – HUBAI László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010*. 3., bővített, átdolg. kiad. Bp., 2010. 283–304.
- HARMAI–HEGEDŰS, 2006. = HARMAI Gábor – HEGEDŰS András (főszerk.): „*Sapientia aedificavit sibi domum*”. *Papképzés Esztergom városában*. Esztergom, 2006.
- KOVÁCS, 1991. = KOVÁCS Imre Endre OPraem: Dr. Klempa Sándor Károly OPraem címzetes püspök, ny. apostoli kormányzó (1898–1985). In: UZSOKI András (szerk.): *Klempa Károly és a keszthelyi premontrei gimnázium*. Bp., 1991. 55–56.
- LUKÁCS, 2013. = LUKÁCS Miklós: Az Állami Egyházügyi Hivatal szervezeti változásai 1951–1989 között. *Vallástudományi Szemle* 9 (2013/3) 141–171.
- PFEIFFER, 1987. = PFEIFFER János: *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai*. München, 1987. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae VIII.)
- PFEIFFER, 1991. = PFEIFFER János: Klempa Sándor Károly. In: UZSOKI András (szerk.): *Klempa Károly és a keszthelyi premontrei gimnázium*. Bp., 1991. 9–10.
- ROSNER, 1998. = ROSNER Zsolt: *Potyondy Imre rektor élete és munkássága. Pályázat a Központi Szeminárium fennállásának 350. évfordulójára*. [Bp.], [1998.]
- SÁGI, 2015. = SÁGI György: Brezanóczy Pál útkeresése Egyház és pártállam között. In: TÖRÖK József – TUSOR Péter – TÓTH Krisztina (szerk.): *Katolicizmus Magyarországon a II. Vatikáni Zsinat korában. Tanulmányok és inventárium*. Bp., 2015. (Collectanea Studiorum et Textuum 2/1.) 113–151.
- SALACZ, 1988. = SALACZ Gábor: *A magyar katolikus egyház tizenhét esztendeje (1948–1964)*. München, 1988. (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae IX.)

- Soós, 2012. = Soós Viktor Attila: A püspök és a besúgó – Badalik Bertalan és Klempa Sándor kapcsolata az államvédelmi és állambiztonsági iratok tükrében (1949–1957). In: PÁNCZÉL HEGEDŰS János (főszerk.): *Miles Christi évkönyv*. Veresegyház, 2012. 127–177.
- Soós, 2014. = Soós Viktor Attila: *Az Állami Egyházügyi Hivatal Archontológiája. Az ÁEH szervezeti felépítése, nemzetközi kapcsolatai és dolgozóinak hivatali pályaképe*. Bp., 2014. [Doktori disszertáció.]
- STRASSENREITER, 1988. = STRASSENREITER Erzsébet; Kossa István. In: STRASSENREITER Erzsébet (szerk.): *Életutak. Szakszervezeti vezetők életrajza*. Bp., 1988. 186–207.
- SZÉKELY, 2000. = SZÉKELY Tibor: *1958–1959. Az Opus Pacis és a Központi Szeminárium kispapjai*. Bp., 2000. (Pillanatképek 10-2.) Elérhető elektronikusan: <http://mek.oszk.hu/06500/06524/> [Kézirat.]
- SZÉKELY, 2002. = SZÉKELY Tibor: *1949–1959. Tíz év, és annak következményei*. Bp., 2002. (Pillanatképek 10-1.) Elérhető elektronikusan: <http://mek.oszk.hu/06500/06523/> [Kézirat.]
- SZÉKELY, 2008. = SZÉKELY Tibor: *A hatalom és a Központi Szeminárium kispapjai. I–III*. Bp., 2008. (Pillanatképek 10-3.) Elérhető elektronikusan: <http://www.mek.oszk.hu/06500/06539/#> [Kézirat.]
- SZÉKELY, 2009a. = SZÉKELY Tibor: A nagy kirúgás. Ötven éve történt. *Egyházforum* 24 (2009/1) 28–30.
- SZÉKELY, 2009b. = SZÉKELY Tibor: Ötven éve történt. „Kisaplázadás” a Központi Szemináriumban (I. rész). *Vigilia* 74 (2009) 786–791.
- SZÉKELY, 2009c. = SZÉKELY Tibor: Ötven éve történt. „Kisaplázadás” a Központi Szemináriumban (II. rész). *Vigilia* 74 (2009) 858–863.
- SZÉKELY 2009d. = SZÉKELY Tibor: Ötven éve történt (második rész). A Központi Szeminárium benépesítése az Állambiztonsági Szolgálatok jelentései tükrében. *Egyházforum* 24 (2009/2) 31–34.
- SZÉKELY 2009e. = SZÉKELY Tibor: Ötven éve történt (harmadik rész). *Egyházforum* 24 (2009/3) 23–28.
- SZÉKELY, 2011. = SZÉKELY Tibor: *1957–1961. „Kisaplázadás”. A Római Katolikus Püspöki Kar és a Központi Szeminárium kispapjai naplója a forradalom bukásától a kisaplázadás felszámolásáig. Az Állambiztonság és az Állami Egyházügyi Hivatal dokumentumai tükrében*. Bp., 2011. (Pillanatképek 10-4.) Elérhető elektronikusan: <http://mek.oszk.hu/09500/09579/> [Kézirat.]
- TAR, 1991. = TAR Ferenc; Dr. Klempa Sándor Károly (1898–1985). In: Uzsoki András (szerk.): *Klempa Károly és a keszthelyi premontrai gimnázium*. Bp., 1991. 10–19.

- TÓTH 2015a. = TÓTH Krisztina: A magyar zsinati atyák levéltári anyagának kutatása. In: TÖRÖK József – TUSOR Péter – TÓTH Krisztina (szerk.): *Katolicizmus Magyarországon a II. Vatikáni Zsinat korában. Tanulmányok és inventárium*. Bp., 2015. (Collectanea Studiorum et Textuum 2/1.) 329–403.
- TÓTH 2015b. = TÓTH Krisztina: Documents of the Hungarian Council Fathers in Hungarian Archives. Lessons and perspectives of a teamwork. In: CHENAUX, Philippe (szerk.): *Il concilio Vaticano II alla luce degli archivi dei padri conciliari*. Città del Vaticano, 2015. (Centro studi sul Concilio Vaticano II 5.) 253–269.
- TÓTH 2015c. = TÓTH Krisztina: Egy szerzetes a II. Vatikáni Zsinaton. Klempa Sándor Károly OPraem zsinati részvétele. In: KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében. A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán 2014. augusztus 27–28-án rendezett konferencia előadásai*. Veszprém, 2015. (A veszprémi egyházmegye múltjából 26.) 393–411.
- TÓTH 2015d. = TÓTH Krisztina: „Vigilate et orate semper!” Klempa Sándor Károly beszámolója a II. Vatikáni Zsinat harmadik ülészakáról. In: TÖRÖK József – TUSOR Péter – TÓTH Krisztina (szerk.): *Katolicizmus Magyarországon a II. Vatikáni Zsinat korában. Tanulmányok és inventárium*. Bp., 2015. (Collectanea Studiorum et Textuum 2/1.) 153–194.
- TÖRÖK, 1992. = TÖRÖK József: *Grósz József érsek*. Bp., 1992. (Századunk magyar főpapjai 18.)
- TÖRÖK, 1998. = TÖRÖK József: *A 350 éves Központi Papnevelő Intézet*. Bp., 1998.
- UZSOKI, 1991. = UZSOKI András (szerk.): *Klempa Károly és a keszthelyi premontréi gimnázium*. Bp., 1991.
- VARGA, 1998. = VARGA Zsuzsanna: Termelészövetkezetek az agrárirányítás és a paraszti érdek erőterében az 1950-es évek végén és az 1960-as évek elején. *Agrártörténeti Szemle* 40–41 (1998) 178–211.

Diary fragments from the bequest of Sándor Károly Klempa

The author of the present paper found some unknown diary fragments in the archiepiscopal archives of Veszprém in the bequest of Sándor Károly Klempa, who from 1957 was the chancellor, then the general vicar, and from 1959 the apostolic administrator of the diocese. These records were taken between 1957 and 1962 and contain valuable additions to the history of the episcopacy. They were mostly written on a typewriter, at some places completed or corrected by handwriting, but there are also entirely handwritten sheets among them. The fragments present the affairs from the point of view of Sándor Károly Klempa, following the events day by day or with some months' hiatus.

On the one hand, a picture is delineated of the vicar's then apostolic administrator's practice of church governing, his relations with the state authorities and the clergy, his pastoral work, his suffering with the heart disease, his efforts to restore churches and to promote culture, and moreover, of the daily events of the diocese. On the other hand, there are also such records in the diary fragments that go beyond the local history of the episcopacy. Some aspects characterise the state of the whole Catholic Church, providing an insight into the Church policy of the State and into the bishops' scope of actions. The measures of Sándor Károly Klempa can be observed via the fragments – they were in favour of the seminarians of the diocese, who were then removed from the Central Seminary in 1959. In addition, his opinion can also be witnessed in connection with the subjects of certain meetings of the Bench of Bishops. The lectures Klempa presented in the parliament in the occasion of the tenth anniversary of the peace movement can also be found among the diary entries.